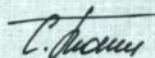


Національний університет "Львівська політехніка"

ТОПИЛКО  
СВІТЛАНА ІГОРІВНА



УДК 711.424

**АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА СТРУКТУРА  
МІСТЕЧОК ГАЛИЧИНИ,  
ЗАКЛАДЕНИХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – XVII СТОЛІТТЯХ**

18.00.01 - Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

**Автореферат**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата архітектури

Львів-2003



00762208 (P)

Дисертація є рукопис

Робота виконана у Національному  
Міністерстві освіти і науки УкраїниНауковий керівник - кандидат архітектури, доцент  
**Петришин Галина Петрівна**,  
кафедра художніх основ та історії архітектури  
Національного університету "Львівська політехніка"Офіційні опоненти - доктор мистецтвознавства, професор  
**Тимофієнко Володимир Іванович**,  
кафедра основ архітектури і архітектурного проектування  
Київського національного університету будівництва та  
архітектури, п.н.с. Інституту мистецтвознавства,  
фольклористики та етнології ім. М.Рильського  
Національної Академії наук України (м.Київ)кандидат архітектури, доцент  
**Бевз Микола Валентинович**,  
завідувач кафедри реконструкції та реставрації  
архітектурних комплексів Національного університету  
"Львівська політехніка"Провідна установа – Науково-дослідний і проектний інститут  
містобудування (м.Київ)Захист відбудеться "23" жовтня 2003 р. о 14<sup>00</sup> годині на засіданні  
спеціалізованої вченої ради К35.052.11 у Національному університеті "Львівська  
політехніка" (79013, Львів-13, вул.С.Бандери,12, ауд. 226 головного корпусу).З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету  
"Львівська політехніка" (79013, Львів, вул.Професорська,1)Автореферат розісланий 23 " вересня 2003 р.В.о. вченого секретаря спеціалізованої  
вченої ради, к.т.н., доц.  
Демчина Б.Г.ЛННБ ім. В. Стефаника  
АН України

## Загальна характеристика роботи

Сьогодні на території Галичини констатується низький рівень урбанізації (41%) на фоні усєї України (59%). Схід України є вдвічі урбанізованішим від Заходу, хоча у минулому ці тенденції були протилежними. Кращий рівень урбанізації спостерігається, коли до категорії міст включити так звані селища міського типу, до яких у Галичині у більшості своїй належать історично сформовані містечка. Друга половина XVI – XVII століття характеризується закладенням великої кількості міст на основі тогочасних світоглядних ідей та урбанізаційної практики. Всього в межах сучасної Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей у досліджуваний період було закладено понад 200 міських поселень. Частина з них була резиденціями – крупними укріпленими містами. Проте більшість виконувала роль малих міст в історичній системі розселення, концентруючи адміністративну, обслуговуючу, торговельну, культурну функції для найближчої округи. Вивченню, а тим більше збереженню спадщини найдрібнішої урбаністичної ланки Галичини цього періоду не приділялося достатньої уваги.

Колишні містечка сьогодні баланують на межі між селом і селищем міського типу, рідше вони належать до категорії малого чи середнього міста. Зіставлення показників сучасного рівня урбанізації і середини XVII ст. показує, що більшість історичних міських поселень розчинилась у сільській місцевості. Відповідно вони не розглядаються як цінні пам'ятки історичного містобудування, що вимагають вивчення і збереження.

**Актуальність теми** дослідження визначається такими основними положеннями:

1. За останні 50 років сформувалась тенденція до зменшення кількості міських поселень внаслідок зміни адміністративного статусу. У сучасній системі розселення бракує проміжної ланки між більшими містами і сільськими поселеннями – малих міст, які є найбільш деградованою ланкою в урбаністичному процесі. Очевидно, виявлення таких містечок створить сприятливі умови для відновлення повноцінної системи розселення регіону.

2. Архітектурно-планувальна структура усіх історично сформованих міст Європи є уповні вивченою, на відміну від міст України, де увага приділялась тільки більшим містам. Дослідження містечок необхідне для визначення шляхів становлення українського містобудування епохи Відродження, його місця у світовій історії урбаністики.

3. Сьогодні руйнування збережених історичних частин міст відбувається через нефахові перебудови, підсилені індивідуальною ініціативою. Генеральні плани були розроблені без врахування цінності історичної планувальної структури. Сучасний стан поселень вимагає розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо збереження та регенерації цінної структури історичних поселень Галичини.

4. Після утвердження української державності відбулися зміни у містобудівній політиці країни: розширилися наукові дослідження історичних міст, розгорнулася робота по складанню історико-архітектурних опорних планів, дедалі гостріше постають питання збереження пам'яток містобудування. Ці заходи підтримуються на державному рівні, що підтверджується чинністю таких документів, як закон України

“Про охорону історико-культурної спадщини” від 8.06.2000 р., а також Міжнародна хартія охорони історичних міст (Вашингтон, 1987), Краківська хартія про принципи консервації і реставрації архітектурно-урбаністичної спадщини (Краків, 2000).

**Зв'язок роботи з науковими програмами.** Дисертаційна робота виконана у рамках наукової теми кафедри “Художніх основ та історії архітектури” Національного університету “Львівська політехніка” – “Вивчення архітектурної спадщини та значення художніх дисциплін у формуванні творчого мислення архітектора”, а також у рамках Українсько-австрійської програми інтердисциплінарних досліджень Українського центру історичного містознавства “Книга міст Галичини” (Львів, 1995-2000 рр.)

**Мета дослідження** полягає у виявленні особливостей і принципів формування архітектурно-планувальної структури містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях.

#### **Основні завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми, узагальнити європейський досвід вивчення архітектурно-планувальної структури міст, виявити стан дослідженості містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII ст.; визначити основні напрямки дослідження.

2. Визначити критерії відбору містечок як об'єкта дослідження, виявити сукупність містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII ст., визначити їх місце у сучасній системі розселення.

3. Вибрати основні методи дослідження та розробити комплексну методику аналізу архітектурно-планувальної структури містечок, опираючись на стан їх дослідженості та джерела.

4. Виявити загальноєвропейський контекст містотворчого процесу епохи та основні чинники, що вплинули на формування архітектурно-планувальної структури містечок Галичини.

5. На основі архівних досліджень та обраної методологічної послідовності визначити особливості формування та характерні ознаки архітектурно-планувальної структури містечок та принципи її композиційної побудови.

6. Визначити етапи еволюції архітектурно-планувальної структури, оцінити стан її деградації чи розвитку, виявити її стійкі елементи, розробити рекомендації по регенерації містечок.

**Об'єкт дослідження** – містечка Галичини<sup>1</sup>, закладені у другій половині XVI – XVII століттях (всього опрацьовано 49 міських поселень<sup>2</sup>).

<sup>1</sup> До містечок (*oppidum*) цього періоду відносяться торгові, ремісничі та рільничі поселення, на відміну від оборонних міст резиденційного характеру та міст-фортець (*urbs, civitas*). На сьогодні містечка належать до категорії малих міст, с.м.т., селищ і сіл.

<sup>2</sup> Адамівка, Белзеш, Білий Камінь, Вибранівка, Виспа (Староміська), Витків (Новий), Гнин, Добромилів, Загірці, Калущ, Княгиничі [Березівці], Конохи, Кривотули (Нові), Крукиничі, Куткір, Лешнів, Магерів, Маркова, Маркопіль, Миколаїв, Миколаїв (Тетерів), Милятин (Новий), Містечко, Глібовичі Свірзьські, Наварія, Немирів, Перемишляни, Підкам'нь, Пісочна, Погорільці, Поморяни Нове Місто, Роздол, Романів, Руда, Рудки, Сасів, Сколе, Соколівка, Соколівка (Сеняв-(к)-а), Станіславчик, Стоянів (Новий), Тадані (Монастир), Топорів, Турка, Хильчиці, Холовів, Щуровичі, Янів, Яричів (Новий).

**Предмет дослідження** – передумови розвитку, особливості формування архітектурно-планувальної структури та принципи композиційної побудови містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях.

**Межі дослідження** – часові межі дослідження охоплюють період активного містотворення, який припадає на другу половину XVI – XVII століття. Територіально межі дослідження обмежуються частиною історичної Галичини, яка належить Україні, в межах Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей.

**Методи дослідження.** У дослідженні застосовано загальнонаукові методи, притаманні теоретичним дослідженням історичних архітектурно-містобудівних об'єктів у комплексному підході: першоджерел, порівняльно-історичний, морфологічного аналізу, типологічний з опиранням на метрологічний аналіз у системі історичних мір.

#### **Наукова новизна одержаних результатів:**

1. Виявлено сукупність містечок Галичини та їх місце в історичній та сучасній системі розселення. Уперше комплексно досліджуються містечка – адміністративні, торгові та ремісничі осередки рільничих округ, закладені у другій половині XVI – XVII століттях. До наукового обігу введені дані по досі не досліджуваних об'єктах (всього 49 міських поселень).

2. Визначено особливості побудови архітектурно-планувальної структури містечок та їх зв'язок із тогочасними європейськими урбаністичними теоріями, проведено її композиційно-планувальний аналіз.

3. На основі архівних, літературних даних, натурних обстежень та теоретичного опрацювання, з використанням метрологічного аналізу, виконано гіпотетичні реконструкції архітектурно-планувальної структури нововиявлених містечок.

4. Прослідковано етапи розвитку архітектурно-планувальної структури містечок з часу закладення до наших днів та виявлено стійкі елементи планувально-композиційної структури, які покладені в основу рекомендацій по регенерації поселень.

#### **Практичне значення роботи.**

Результатами досліджень доповнено період другої половини XVI – XVII століття в історії та теорії архітектури і містобудування України, що може бути використано відповідними лекційними курсами для базової спеціальності “Архітектура”.

Розроблена методика дослідження може використовуватися для вивчення архітектурно-планувальної структури історичних міст в інших регіонах України.

Рекомендовано результати досліджень використовувати для розроблення проектів регенерації та реконструкції міст, а також генеральних планів.

Запропоновано ряду поселень надати статус пам'яток місцевого значення і ввести їх як цінні культурологічні та історичні об'єкти у регіональні туристичні програми.

Запропоновано окремим поселенням, вибраним на основі діючих містобудівних критеріїв, повернути міський статус, що дасть змогу підняти рівень урбанізації регіону.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення та висновки дисертації викладені і обговорені на: I-му науково-практичному семінарі “Книга міст Галичини” (Львів, 23-24 жовтня 1995); Українсько-польському науково-практичному семінарі “Історична, мистецька, архітектурна спадщина Жовкви: проблеми охорони, реставрації та використання” (Жовква-Львів, 23-24 квітня 1998); Міжнародній науково-практичній конференції “Охорона історичних культурних ландшафтів” (Львів, 23-27 вересня 1998); Міжнародній науковій конференції “Картографія та історія України”, присвяченої 400-річчю від народження Г.Бошпана (Львів, 20-21 листопада 2000); Міжнародному науково-практичному семінарі “П’ятий фасад міста” (Львів, 1-5 червня 2001); конференції молодих вчених “Архітектура та будівництво третього тисячоліття” (Київ, 19 грудня 2002); XIV науковій сесії Наукового товариства ім. Т.Шевченка (Львів, 11-13 березня 2003).

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається із вступу, 5-ти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків, ілюстративної частини. Обсяг дисертації: 130 сторінок основного тексту, 33 сторінки з ілюстраціями, список використаних джерел на 267 позицій та 4 текстові та ілюстративні додатки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

**РОЗДІЛ 1. СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІСТЕЧОК ГАЛИЧИНИ, ЗАКЛАДЕНИХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – XVII СТОЛІТТЯХ.**

У світовій історії урбаністики ґрунтовно досліджено принципи містобудування епохи Відродження<sup>3</sup>. Автори порівнюють зміни щодо принципів середньовічного містобудування, виявляють феномен побудови “ідеального міста”, формують і узагальнюють теорію урбаністики Відродження. Польська урбаністична школа представила найґрунтовніші дослідження з цієї тематики, які почалися ще у 1950-60-х роках. Міста епохи Відродження на території Польщі є дослідженими як в системі розселення (виявлена їх кількість, хронологія закладення, географічне розташування), так і опрацьовано типологію архітектурно-планувальних структур та композиційних укладів, що опираються на регулярну систему, їх просторову організацію, розроблена комплексна методика дослідження міст, а також забудови<sup>4</sup>. Такі всебічні дослідження сприяли охороні та збереженню історичних міст у країні. Окремі історичні регіони сьгоднішніх західних областей України також були залучені у дослідження польських науковців<sup>5</sup>.

Регіональні історико-урбаністичні дослідження активно розпочалися на зламі XIX і XX ст., де львівська школа представлена як одна з фундаментальних. В опублікованих працях розглядаються питання розвитку міст, вплив географічного чинника на формування плану міста, а також досліджуються його характерні елементи – середмістя, типи площ, райони зі спеціальними функціями, характер

<sup>3</sup> А.Бунін, Т.Врубель, Г.Гофріхтер, Е.Еглі, Т.Зарембска, В.Кох, Г.Мюнтер, В.Островські, Т.Саваренська, Т.Тольвінські.

<sup>4</sup> Г.Врублевська, М.Богуща, С.Герbst, Т.Зарембска, В.Каліновські, М.Ксьонжек, З.Кулейовска-Топольська, К.Кушнєж, В.Островські, Я.Пуделко, Г.Самсонович, В.Тшебінські.

<sup>5</sup> М.Горн, С.Мотилєвіч, Р.Щигел, А.Янечек.

вуличної мережі, структура блоків (кварталів), типи забудови<sup>6</sup>. У той самий час з'являються історико-краєзнавчі нариси про окремі містечка з частковим аналізом їх архітектурно-планувальної структури<sup>7</sup>.

В Україні дослідження ренесансної урбаністики обмежуються, як правило, декількома містами-резиденціями. Найдетальніше опрацьовані міста – Бережани, Броди, Жовква, Станіславів, Старокостянтинів, Шаргород, інші ренесансні міста - вибірково і неповно<sup>8</sup>.

Сучасні теоретичні опрацювання присвячені формуванню історичної мережі міст і містечок, динаміці урбанізаційних процесів, дефініційним проблемам,<sup>9</sup> функціональній і архітектурно-планувальній типології міст<sup>10</sup>. Виявлено, що закладення міст на основі принципів ренесансного містобудування найбільш характерне для країн Центральної Європи – Чехії, Словаччини, Польщі, України, Білорусі, Литви, Угорщини та Румунії.<sup>11</sup> Важливе методичне значення для дисертаційного дослідження мають роботи, які спеціально були орієнтовані на дослідження (у т.ч. і дисертаційні) окремих міст чи регіонів України, а особливо Галичини<sup>12</sup>.

Архітектурно-планувальна структура містечка як цілісне явище практично залишилася невиявленою. Дослідження обмежуються вивченням окремих її складових: ринкових площ, дільниць, де проживали етнічні меншини, забудови міст<sup>13</sup>. Особливу увагу було приділено публікаціям, які стосуються метрологічного аналізу планів міст.<sup>14</sup> За останні десятиліття в інституті «Укрзахідпроектреставрація» було проведено обстеження та фіксацію окремих споруд, переважно сакарального призначення, розроблено історико-архітектурні плани для деяких малих міст (Болехів, Городенка, Доброміль, Жовква, Калуш), а також пропозиції по впорядкуванню забудови історичної центральної частини міст (Городенка, Калуш)<sup>15</sup>.

Опрацьовано матеріал, який стосується основ теорії містобудування, досліджень сучасного стану малих міст, їх місця у прогнозованих системах розселення, функціональної орієнтації сучасних міст. Для цього дослідження особливе значення мають питання аналізу планувальної структури міста, основи формування архітектурного образу міста та міського ландшафту, принципи охорони культурної спадщини у місті<sup>16</sup>.

Як джерельну базу використано історичні картографічні матеріали, які документують різні стани архітектурно-планувальної структури містечок Галичини, а також численний матеріал статистично-довідкового характеру.

<sup>6</sup> І. Дрекслер, А. Кюнел, Р. Фелінські.

<sup>7</sup> Ф. Папее, С. Штур-Пепловські, М. Удзела.

<sup>8</sup> М. Бевз, С. Кравцов, Р. Могитич, П. Ричков, Т. Трегубова, В. Чорнусов.

<sup>9</sup> М. Горн, Я. Карпинець, Г. Петришин, П. Сіреджук, Р. Щигел, А. Янечек.

<sup>10</sup> А. Виробіш, Е. Грушка, Е. Еглі, М. Ксьонжек, Р. Щигел.

<sup>11</sup> С. Алексарович, Г. Врублевська, Е. Грушка, С. Кравцов, М. Ксьонжек, К. Кушнєж, В. Лоренц, О. Нови, П. Ричков.  
<sup>12</sup> В. Вечерський, М. Компан, С. Кравцов, О. Лесик, О. Олійник, О. Пламеницька, П. Ричков, А. Рудницький, П. Сас, В. Тимофієнко, Т. Трегубова.

<sup>13</sup> Х. Бойко, Р. Липка, О. Пламеницька, О. Рибчинський.

<sup>14</sup> М. Бевз, С. Кравцов, Р. Могитич, Г. Петришин, О. Пламеницька, Т. Трегубова.

<sup>15</sup> Л. Бачинська, В. Іванченко, Д. Кривошеєва, З. Лагуш, А. Личко, Р. Михайлишин, Р. Могитич, У. Піхурко, В. Швещ.

<sup>16</sup> М. Габрель, Б. Посацький, І. Фомін, В. Тимохін, Б. Черкес, З. Яргіна.

Аналіз публікацій показав, що існує наукова необхідність комплексного, враховуючи досвід попередників, дослідження архітектурно-планувальної структури містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях, та виявлення їх характерних ознак, особливостей формування і принципів композиційної побудови.

## **РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.**

Оскільки більшість поселень втратили міський статус, досліджувані містечка виявляються на основі аналізу публікацій за такими критеріями: документальне підтвердження часу закладення (друга половина XVI – XVII ст.); привілеї та права містечка; категорія поселення (містечко) згідно з тогочасною класифікацією; функціональна програма та величина містечка; виділення міських структур з ознаками регулярного розпланування.

При проведенні досліджень були застосовані такі методи:

- метод першоджерел, причому як основні розглядаються кадастрові карти середини XIX ст., а інші карти: спеціальна карта України Г.Боплана 1650 року, карта фон Міра 1779-1782 рр. та карта Е.Кумерсберга 1855 року є допоміжними. Історичні статистично-довідкові видання (привілеї про заснування міста, люстрації, подорожні описи міст, описи перманентних зруйновань та описи економічного розвитку міст) використовуються для уточнення даних;

- типологічний метод щодо планувальних структур містечок;

- порівняльно-історичний метод, який дає змогу виявити загальні й особливі ознаки у розвитку як містечка у вигляді органічного цілого, так і окремих елементів його структури;

- метод морфологічного аналізу використано для визначення характерних рис архітектурно-планувальної структури містечок, знаходження їх композиційних особливостей;

Натурні обстеження використано при виявленні сучасного стану збереженості планувальних структур містечок, а також їх архітектурної спадщини.

Відповідно до поставлених завдань розроблена така методологічна послідовність:

### 1. Укладення історичної довідки містечка.

2. Аспекти аналізу історичних планів: топографія та гідрографічна структури місцевості; оборонна система; основні комунікаційні зв'язки; функціональний аналіз архітектурно-планувальної структури; просторово-композиційний аналіз сакральних споруд у структурі міста; функціонально-просторовий аналіз структури рілнихих угідь.

### 3. Композиційна ідея розпланування міста складається з таких пунктів:

- форма як геометрична логіка побудови плану;
- осі як ознака ренесансної урбаністики;
- пропорції як підстава просторового укладу міста.

### 4. Метрологічний аналіз, що включає:

- обґрунтування вибору історичної міри довжини, що ґрунтуються на антропоморфних засадах і мають регіональні відмінності; статистичне та графічне дослідження розмірів основних планувальних елементів містечка (парцелі, ринку,

доріг); встановлення мірничого модуля містечка як основи для відтворення первинної концепції розпланування містечка.

5. Визначення композиційної моделі міста із врахуванням метрологічного аналізу, збережених елементів та виявлених принципів формування архітектурно-планувальної структури.

6. Гіпотетична реконструкція архітектурно-планувальної структури містечка на час закладення.

Для визначення стійких елементів архітектурно-планувальної структури містечок проводиться аналіз змін у кінці XVIII ст. (карта Міга), у середині XIX ст. (кадастрові карти), а також аналіз генеральних планів 1960-70 рр. та аналіз сучасного стану на опорних планах.

Запропонована методика дослідження дає змогу виявити принципи формування архітектурно-планувальної структури містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях, та виконати гіпотетичну реконструкцію їх планів на час закладення.

### РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІСТЕЧОК ГАЛИЧИНИ, ЗАКЛАДЕНИХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – XVII СТОЛІТТЯХ.

Для ренесансного “ідеального міста” характерні: геометрична ясність планувальної схеми; регулярна планувальна система; центричність композиції; гармонія між цілим і частинами; антропоморфність; пропорційність; симетричність. Не залишився без уваги і практичний бік питання. Багато авторів трактатів наголошують, що проект міста має бути узгоджений з конкретною функціональною програмою поселення і топографічними умовами, а також мають забезпечуватися санітарно-гігієнічні, інсоляційні вимоги у місті. Серед багатьох напрямків творення нової моделі міста переважаючими були міста, особливо у XV ст., з радіальною або радіально-ортогональною планувальною структурою, дещо пізніше, на початку XVI ст. з’являються міста з ортогональною структурою з новочасною системою фортифікацій. Особливої популярності набули міста-фортеці, над проектами яких працювали такі майстри урбаністики, як Франческо ді Джорджо Мартіні, Бальдассаре Перуччі, Антоніо ді Сангалло Мол., Леонардо да Вінчі, Джорджо Вазарі Мол., П’єтро Катанео, Антоніо Лупічіні, Джіроламо Маджі. Більшість трактатів того часу доводить, що теорія урбаністики була вибудована на раціональних засадах.

У Західній та Південній Європі в другій половині XVI ст. урбанізаційні процеси майже завершилися. Містобудівна діяльність була направлена на перебудову чи розбудову середньовічних міст на нових ренесансних засадах, закладення нових міст були незначними і наслідували теоретичні проекти “ідеальних” міст. Переважаючим був оборонний чинник, який сприяв поширенню міст-фортець зі спряженим укладом, і просування цього типу міст на терени Східної Європи є зрозумілим, оскільки тут ще не завершилися процеси урбанізації, а пограничні землі від татаро-турецької агресії не були достньо укріплені.

В урбаністиці Центрально-Східної Європи, а також Галичини у XVI – XVII ст. поряд з містами-резиденціями (фортецями) зародився новий тип міста – містечко як господарський осередок. Його функціональна і планувальна структури, відмінні від

структури міст-резиденцій, були відмінні також і від зразків ренесансної італійської урбаністики. У формуванні архітектурно-планувальної структури містечок виділяються такі впливи: перший – континуація пізньосередньовічних принципів закладення міст, що можна віднести до місцевих, внутрішніх впливів, другий – вплив ренесансних традицій, є зовнішнім, оскільки новий світогляд проникав на наші землі через пануючу верхівку, а також разом з міграційним і колонізаційним рухом.

Виявлено, що до основних чинників, які визначили процес урбанізації в Галичині у XVI – XVII ст. і формування архітектурно-просторової структури міст, належать: базові чинники – природний (розташування міст в сприятливих природних умовах); суспільно-правовий (існування інституту німецького (магдебурзького) міського права, формування міщанства як окремої соціальної групи, форма власності); оборонний (закладення міст як опорних оборонних пунктів) та змінні чинники – економічний (розвиток товарно-грошового господарства, інтенсивний товарообмін, потреби торгівлі); демографічний (ріст кількості населення і його міграційний рух, колонізаційні процеси); адміністративно-функціональний (закладення міст як господарсько-адміністративних осередків); комунікаційний (розташування міста в системі розселення та на торговельних шляхах); естетичний (зміни в техніці будівництва, новий тип міських фортифікацій, розвиток естетичних і архітектурно-просторових концепцій); ідеологічний (світоглядна ідеологія (місто як “Град Божий”), ідеологія пануючого класу (короля та шляхти), ідеологія державної релігії (у Речі Посполитій – римо-католицька).

Функціональна програма поселення за переважаючою функцією поділяється на два типи – рільничого або ремісничого спрямування. Рільнича функція (наприклад, у Виспі, Миколаєві, Соколівці (Сенявці)) виявляється через розвинену довкола міста в мурах мережу рільничих угідь. Цьому сприяв розвиток мірничої техніки і перехід від чиншевого господарства до фільварків, що став потужним чинником дезурбанізації. Уклад таких міст має екстенсивний характер, можливим є збільшення початкових розмірів рільничих угідь, найчастіше за рахунок відмови від міських фортифікацій. Містечка із сильнішою ремісничою функцією (Білий Камінь, Калуш, Магерів, Немирів, Сасів, Станіславчик, Янів) виявляються за компактною планувальною структурою. Їм характерна проста геометрична форма плану, регулярна мережа вулиць з ринковою площею посередині, розвинена оборонна система, краща збереженість будівельної субстанції, менш деформована планувальна структура.

Розплановувалися містечка за участю спеціаліста. Багато італійських архітекторів працювало на запрошення при князівських чи шляхетських дворах, при монастирських орденах або осіли як практикуючі архітектори у більших містах. Для розпланування містечок було достатньо мінімальних знань з математики і геометрії, часто місто розплановував сам власник (наприклад, Сасів власності Івана Даниловича герба Сас заклав Себастьян Буйновський, вподальшому вїйт містечка).

Містотворчий процес не завжди був успішний через змінність чинників. Дослідження міської мережі Галичини у XVI – XVII ст. дало змогу виділити такі шляхи та спроби реалізації міст: успішне та завершене закладення міста згідно з проектом (Доброміль, Калуш, Лешнів, Магерів, Миколаїв, Немирів, Сасів, Сколе, Соколівка, Станіславчик, Топорів, Щуровичі, Холоїв); часткова реалізація проекту

при недостатньому напливі осадників, несприятливих економічних умовах, втраті міського статусу (Конюхи, Кривотули, Погорільці); релокація – відбудова міста після пожежі чи воєнних зруйнувань (Княгиничі); закладення т.зв. “нового” міста при вже існуючому (у Помор'ях Нове Місто, Адамівка і Містечко біля Бережан, Гнин у Городку); місто не було реалізоване за проектом (Маркова, Новий Милятин, Романів).

#### РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІСТЕЧОК ГАЛИЧИНИ.

Містечка Галичини, закладені у другій половині XVI – XVII ст., належать до компактної або лінійної (меншою мірою) структури з прямокутно-сігчастою схемою плану. Тут виділено чотири типи архітектурно-планувальної структури (АПС): лінійна, проста, повна і розвинена.

У лінійній АПС забудова згрупована вздовж новорозпланованої відносно широкої вулиці (т. зв. “нові міста” при старих міських поселеннях – Гнин у Городку, найпростіші містечка - Хильчиці, Белзець, передмістя – у Турці, Сколе).

У простій АПС розпланування обмежується ринком, довкола якого групувалась забудова (Адамівка, Виспа, Конюхи, Куткір, Маркопіль, Миколаїв (Тетерів), Підкамінь, Пісочна, Погорільці, Тадані, Турка). Іноді головна комунікаційна артерія проходить через середину ринкової забудови, як, наприклад, у Турці.

Повна АПС формується ринковим майданом, оточеним повноцінними кварталами (Загірці, Крукеничі, Містечко при Глібовичах Свірзьських, Наварія, Соколівка (Сеняв-(к)-а)). Планування ґрунтувалось на функціональних чинниках і обмежувалось виділенням території під міські парцелі і торгівлю площу. Різнилися містечка між собою насамперед формою ринку, а також розмірами парцель.

У групі містечок з простою та повною архітектурно-планувальною структурою великий вплив середньовічної традиції можна пояснити малим набором планувальних та просторових елементів, подібними способами парцеляції і незмінними функціями. Ще у XVIII ст. були випадки, коли посеред ринку містечка формувался внутрішній квартал, як у Підкамені.

Розвинена АПС притаманна більшим містечкам і характеризується розвинутою вуличною мережею, виявлена у містечках Білий Камінь, Новий Витків, Добромилів, Княгиничі, Лешнів, Магерів, Миколаїв, Немирів, Роздол, Руда, Сасів, Сколе, Соколівка, Станіславчик, Новий Стоянів, Топорів, Холоїв, Щуровичі, Янів, Яричів (Новий). Тут можна виділити дві групи. У першій – переважають впливи ренесансної традиції – закладення крупних міських організмів з великими ринковими площами; ринкова площа як центр укладу; побудова композиції плану на основі раціональних чисел; збіг головних вулиць з геометричними осями містечка, що перетинаються на ринку; гармонійне, підпорядковане загальній композиції розташування доміант в структурі містечка; класифікація вулиць за шириною; диференціація забудови; оборонна система з елементами новочасної системи фортифікацій; розмірення в строгому порядку довкола містечка рільничих угідь (Лешнів, Сасів, Сколе, Соколівка, Станіславчик, Холоїв). У другій групі все ще простежуються пізньосередньовічні традиції – пізньосередньовічна (готична) схема розпланування ринкової площі; пасмовий характер планувальної структури; доповнення міських парцель городами та садками; найпростіша система оборони (рів та вали з частоколом) (Білий Камінь,

Новий Витків, Добромилів, Княгиничі, Магерів, Миколаїв, Роздол, Руда, Немирів, Новий Стоянів, Топорів, Щуровичі, Янів, Яричів (Новий).

Оборонні споруди (вали, мури, стави, система каналів) були, як правило, реалізовані через кілька десятиріч після закладення містечка, для яких було зарезервовано пасмо, завширшки 80-100 м. У безпосередній близькості від містечка, для підсилення оборонної функції, в окремих з них закладали монастирі (Витків (Новий), Підкам'янь, Тадані) та замки (Білий Камінь, Виспа, Калущ, Сколе), що однак не були планувально та композиційно пов'язані з укладом міста.

Виходячи з функціональної програми містечок – господарських осередків, кожний поселенець отримував від власника містечка окрім міської парцелі ще й городню ділянку та рілля. Рільничі угіддя розташовувались довкола містечка, за межами фортифікацій. Позаміська частина включала в себе також угіддя для спільного використання – пасовища, ліс, водоймища, луки.

Центром планувальної композиції і комунікаційним вузлом містечка є ринкова площа, яка у ренесансних містах має досить великі розміри, переважаючи удвічі-утричі середньовічну площу. Для неї характерним є планувальний «хрест» головних доріг, що збігались з осями симетрії ринку і вливались у площу. Посеред ринку розташовувалась ратуша, яка була символом міської влади і домінувала у просторовій композиції містечка. Характерною ознакою ренесансних міст є наявність ансамблю площ різного призначення (у Миколаєві, Білому Камені, Станіславчику).

Для АПС містечок характерна пропорційність побудови. При проведенні метрологічного аналізу для 49 поселень виявлено певну залежність між загальним розміром території, зайнятої містом, і деякими елементами його плану, насамперед ринку чи будівельної парцелі. Встановлено, що планувальним модулем при розплануванні міста була будівельна парцеля. Розміри всіх планувальних елементів – ринку, кварталу, доріг, а також загальні розміри містечка – є кратними розміру парцелі. Найчастіше зустрічаються будівельні парцелі розміром  $\frac{1}{4} \times 1$  шнура (10,8x43,2 м – 35,7%),  $\frac{1}{3} \times 1 \frac{1}{3}$  шнура (14,4x57,6 м – 14,3%) та  $\frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{4}$  шнура (10,8x54 м – 14,3%). Крім того, у Миколаєві та у Щуровичах виявлено два типи будівельних парцель, а у Станіславчику – три.

Аналіз ринкових площ показав, що у 22 з 37 містечок ринкова площа квадратної форми, а у 15 – прямокутної. Найчастіше зустрічаються ринки квадратної форми з розміром 3x3 шнури (129,6x129,6 м) та 2x2 шнури (86,4x86,4 м). Серед ринкових площ прямокутної форми найчастіше зустрічаються майдани з розміром 2x4 шнури (86,4x172,8 м).

Важливими домінантами архітектурно-планувальної структури є сакральні об'єкти – це, як правило, для Галичини римо-католицькі костели і православні, а після Люблінської унії 1569 року греко-католицькі церкви. У XVI – XVII століттях у регіоні римо-католицька церква була у привілейованому становищі, що відобразилось у планувальній структурі міста, а саме – при закладенні містечка костелам надавались ділянки, які мали вигідне становище у місті, як правило, ближче до ринку. Виділено такі тенденції розташування сакральних споруд у АПС:

- класична пізньосередньовічна традиція, де сакральна споруда з окремо виділеною площею розташовувалась у наріжному куті ринку (у Виспі, Магеріві,

Маркополі, Миколаєві (Тетереві), Новому Виткові, Пісочній, Таданях, Топорові, Холоєві, Янові);

- класична ренесансна традиція, де сакральні споруди розташовувались на головних композиційних чи планувальних осях міста або дотично до осей (у Станіславчику церква та костел розміщені на композиційній осі симетрично відносно ринку, що свідчить про рівноправність релігійних громад, також у Білому Камені, Лешневі, Соколовіці);

- сакральний об'єкт був розташований на передмістях або у ближніх селах (так, у Турці в середині XVIII ст. було п'ять церков, але всі вони знаходились за межами містечка, у Містечку поблизу Глібовичів Свіржських), що характерно для менших містечок з простою та повною АПС;

- сакральна споруда розташовувалася серед приринкової забудови (у Сасові);

- сакральна споруда носила оборонний характер і була включеною в систему фортифікації міста (у Добромилі, Янові).

При сприятливих умовах у кінці XVI – XVII ст. сформувались містечка з замкненою АПС, відносно незалежною від навколишнього оточення. На відміну від середньовічних візуально-відкритих структур, що максимально використовують характер рельєфу для посилення просторової композиції, замкнуті міські структури нового часу є відносно незалежними від рельєфу, оскільки для закладення такого міста обиралося майже рівне місце. Просторово-планувальна структура підкреслює особливості планування, а не рельєфу і не розрахована на сприйняття ззовні.

У більшості містечок забудова була дерев'яною, що не сприяло збереженню ліній забудови та меж парцель, тільки у більших містечках в центральній частині міста зустрічається мурована забудова: у Сасові, Новому Яричеві, Білому Камені, Магерові, Наварії, Перемишлянах, Турці, Миколаєві (Тетереві). Крупнішу за розміром забудову посідали приринкові квартали, далі від центру забудова була дрібнішого масштабу. Приринкова забудова, її форми, малі габарити, двосхилі дахи, окремі деталі будівель – все це створювало естетичну оправу для ринку і формувало характерний для епохи антропоморфний масштаб цілого містечка.

## РОЗДІЛ 5. ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ МІСТЕЧОК ТА ВИЯВЛЕННЯ СТІЙКИХ ОЗНАК ЇХ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ.

Зміни архітектурно-планувальної структури містечок від закладення до кінця XIX ст. Починаючи вже з XVIII ст. характерною ознакою для містечок буде втрата міського статусу. Так, у 1772-1918 роках, коли Галичина перебувала у складі Австро-Угорської монархії, відбувається поступова стагнація надто щільної мережі міських поселень, а з кінця XIX ст. з промисловим розвитком регіону та створенням нової комунікаційної системи активно розвиваються лише окремі міста.

Можна виділити кілька важливих етапів історичної еволюції АПС містечок Галичини. Це – передусім, деформації, що виникли при реалізації проекту від часу закладення. Вони викликані врахуванням рельєфу місцевості, закладенням оборонних споруд та ефективним використанням природного оборонного чинника (наявність ставів, річок, насипання валів), збільшенням чи зменшенням реальної кількості поселенців на момент закладення міста. Наступний етап пов'язаний з перманентними деформаціями, спричиненими стихійними лихами чи воєнними діями, міграціями

міщан, що також зумовлювало перепланування міста (відбувалась частина перебудова міської субстанції, змінювались первісні розміри парцель). Функціональні деформації полягають у прокладенні нових чи втраті старих доріг, у закладанні нових площ, зміні розмірів ринкового майдану. Демографічно-етнічні деформації, викликані розташуванням єврейського осередку в містечку, що змінювало традиційне кварталне розпланування (у Топорові, Лешневі, Магерові, Немирові, Калущі).

Будівельна парцеля виявилась найменш стійким структурним елементом. Перманентним стає процес поділу ділянок на дрібніші або об'єднання суміжних. З'являються незабудовані парцелі, які використовуються як город, сад, пустки, вигони, проїзди. Незважаючи на зміни та деформації АПС, планувальним і композиційним центром міста залишається ринкова площа, яка подекуди є єдиним підтвердженням міської структури.

Відбудова архітектурно-планувальної структури містечок у міжвоєнний період – 1918-1939 рр. Після Першої світової війни Галичина опинилася у складі Польщі. Для деяких міст розробляються регуляційні плани на основі існуючих норм проектування міст, забудова кварталів формується в межах червоних ліній. Велику увагу приділено санітарним та естетичним вимогам (винесення торгів за межі центральної частини міста), озелененню (закладення парків та скверів на ринкових площах, на місці валів, при громадських спорудах), благоустрою, місцезосташуванню у міській структурі громадських споруд нового типу (навчальних, адміністративних, фінансових, культурно-освітніх закладів), перспективному розвитку міста. Ринку у місті відводиться роль композиційного і функціонального центру, він і надалі залишається найстійкішим планувальним елементом.

Втрати в архітектурно-планувальній структурі містечок від 1939 р. до 1990-х років. Із 1939 року, із входженням Галичини до складу УРСР, було переглянуто категорії міст і містечок у зв'язку з їх економічним характером на основі нових параметрів. Таким чином, майже 40% давніх міст втратили міський статус, зате містами стала низка містечок і сіл.

При складанні генеральних планів 1960-70-х р.р. не була врахована цінна історична АПС містечок. Для них характерними є територіальний ріст поселення, вільне планування центральної частини міста, прокладення нових вулиць, що суперечить історичній планувальній структурі, втрата сакральних споруд або надання їм нетипових функцій. У даний період "оберігаюча" позиція при розробленні генпланів характерна тільки для рідкісних офіційних пам'яток архітектури (у с.м.т. Підкамінь, с.Соколівка (Жидачівського р-ну), с.Наварія, с.Білий Камінь). Впровадження типового будинництва примітивної архітектури у середовище колишніх містечок спричиняло деградацію їх просторової композиції. Зміна форми власності з приватної на державну спричинилась як до зміни планування і характеру забудови в містечках, так і до зміни агроландшафту довкола поселень. Для усіх поселень характерний екстенсивний шлях розвитку, а також формування окремих виробничих зон. Ринкова площа у більшості поселень втрачається або зазнає значних перепланувань.

Розроблені генеральні плани не були реалізовані повністю, на сучасних опорних планах можна віднайти лише фрагменти пропонуваніх проектних рішень, проте

забудова містечок спотворювалась і самовільними перебудовами. На початку 80-х років намітилися позитивні зміни, постала потреба у нових архітектурних формах, їх гуманізації, у відновленні належної ролі історико-архітектурної спадщини в міському просторі.

Сучасний стан архітектурно-планувальної структури містечок та рекомендації щодо її збереження. Для сьогодишньої АПС колишніх містечок характерні: територіальний ріст поселення як за рахунок районів житлової забудови, так і виробничих діляниць; вмонтування нового центру у 1960-70 роках з типовим складом адміністративно-громадських споруд – у с.Лешнів, у с.Станіславик, с.Новий Витків, с.Вузлове (колишній Холоїв), с.м.т.Підкамінь, с.Соколівка (Жидачівського р-ну), с.Білий Камінь; втрата сакральних споруд (у с.Станіславчик); будівництво нових сакральних споруд – як в історичній частині поселення (у с.м.т.Івано-Франкове (Янів), так і за її межами (у с.Станіславчик); прокладання нових вулиць в історичній частині поселення, що суперечить історичній планувальній структурі – у с.Новий Витків, с.Вузлове (колишній Холоїв), с.Лешнів, с.Миколаїв, с.Наварія; у більших поселеннях реалізація проєктів кварталів з нехарактерною багатоповерховою блокованою або окремостоячою забудовою – у с.Новий Витків, взірцеве соціалістичне с.Вузлове (колишній Холоїв), с.Станіславчик; зміна природного мікрорел'єфу та доколишнього агроландшафту.

Разом з тим, варто відмітити фрагментарне збереження симетричності, пропорційності геометричної форми, композиційної ідеї, підкріплених значним відсотком збереженої історичної планувальної мережі та повністю збереженими просторовими домінантами у с.Лешнів, с.Миколаїв, с.Сасів, с.Тадані, с.Соколівка (Жидачівського р-ну). Це дає підстави надати цим поселенням статус пам'яток містобудування місцевого значення. Стійкими елементами архітектурно-планувальної структури виявились домінанти – сакральні споруди, характер забудови, а також другорядні за значенням елементи – комунікаційні шляхи, поздовжні пасма прямокутно-сітчастої схеми плану.

При зміні містобудівної політики в Україні можливим є повернення певній категорії поселень їх міського статусу. Близько 30 % досліджуваних містечок є центрами сільських рад. Деякі з них мають великий ареал обслуговування, значну кількість населення (понад 2 тис.), специфічні функції (рекреація, виробництво тощо), обслуговування транспортного руху. Привнесення відповідних міських функцій – адміністративної, торговельної, культурно-освітньої, побутового обслуговування, рекреаційної, виробничої (програма соціально-економічного розвитку), а також розроблені архітектурно-планувальні напрямки відтворення колишніх містечок як трансплантація ринкового майдану, збереження сакральних об'єктів, історичних планувальних елементів, впровадження зон регулювання забудови, відновлення по можливості історичної вуличної мережі, територіальний розвиток АПС за принципом подібності, дадуть змогу перетворити сьогодишні села – центри сільських рад – у міські поселення.

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел показав, що в Україні наукові дослідження планування структури історичних малих міст носять епізодичний характер, а архітектурно-планувальна структура містечок окремого регіону Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях, не була самостійним об'єктом дослідження і не пов'язувалась із тогочасними європейськими містобудівними принципами.

2. На основі публікацій виявлено, що період від середини XVI до кінця XVII ст. характеризується закладенням значної кількості міст – понад 200 на території Галичини. Активне закладення міст було обумовлене розвинутою функціональною програмою поселень, яка включала трансрегіональні функції, а також локальні – оборонну, торговельну, ремісничу, рільничу, адміністративну, репрезентативну, духовно-релігійну, культурно-освітню та обслуговуючу функції. Сформована мережа міст залишалась основою регіональної системи розселення до середини XIX ст., коли розпочались процеси юридичної ліквідації та деградації малих міст і містечок та поступовий ріст більших міст.

3. Для вирішення поставлених завдань було використано загальнонаукові методи дослідження: першоджерел, порівняльно-історичний, типологічний, морфологічного аналізу. Розроблена послідовна методика дослідження: укладення історичної довідки містечка, аспекти аналізу історичних планів; композиційна ідея розпланування міста; метрологічний аналіз; визначення композиційної моделі міста; гіпотетична реконструкція архітектурно-планувальної структури містечка на час закладення; визначення деформацій та стійких елементів структури.

4. Містобудування у Центральній-Східній Європі у другій половині XVI – XVII століттях пов'язане з колонізаційними процесами і оборонним чинником, що сприяли утворенню типу міста-фортеці з регулярною планувальною структурою і розвиненими фортифікаціями. Паралельно сформувався тип містечка як локального осередку, для архітектурно-планувальної структури якого характерний комплекс функціональних вимог і естетичних категорій. В Україні, яка була щитом Європи від татаро-турецької навали, на її території проходили міжнародні торговельні шляхи, які поєднували Схід і Захід, розвинувся певний комплекс містотворчих чинників. До чинників, що вплинули на процес урбанізації Галичини у другій половині XVI – XVII ст. і формування архітектурно-просторової структури міст, належать: базові – природний, суспільно-правовий, оборонний та змінні – економічний, демографічний, адміністративно-функціональний, комунікаційний, естетичний, ідеологічний.

5. Досліджено, що містечка Галичини, закладені у другій половині XVI – XVII ст., належать до компактної або лінійної (меншою мірою) структури з прямокутно-сітчастою схемою плану. Архітектурно-планувальна структура містечок за ступенем розвитку типологічно класифікується на: лінійну (місто розплановане вздовж вулиці), просту (ринок із приринковою забудовою), повну (ринок із 4-8 кварталами довкола) та розвинену (повноцінна прямокутно-сітчаста структура). Найбільше містечок належать до простого та розвиненого типу структури, що свідчить про активність урбанізаційного процесу в Галичині, а також про багатство планувальних форм. Такі

містечка, як Білий Камінь, Лешнів, Магерів, Миколаїв, Немирів, Сасів, Сколе, Соколівка, Станіславчик, Щуровичі уповні реалізували ренесансні містобудівні ідеї.

6. Метрологічний аналіз доводить, що побудова архітектурно-планувальної структури містечок ґрунтується на світоглядних ідеях епохи Відродження, також відчутний континуїтет середньовічних традицій. Рівність членів міської общини відобразилась у рівності будівельних парцель, рівність церкви східного і західного обрядів відобразилась в одинаково домінуючій ролі сакральних споруд у планувальній та композиційно-просторовій структурі міста. Містечка закладались на основі антропоморфної системи мір (стопа 28,8 см, лікоть 57,6 см, відповідно шнур 43,2 м), похідної від фламандського лану. Основним модулем формування архітектурно-планувальної структури є будівельна парцеля, від якої походять розміри структурних елементів містечка – ринку, кварталів, вуличної мережі.

7. Встановлено такі особливості архітектурно-планувальної структури містечок: регулярна планувальна система, побудована на основі ортогональної схеми, компонується у просту геометричну форму – прямокутник або квадрат; переважно центричність композиції; закладення ринку великих розмірів як планувального і композиційного ядра міста; пропорційність, симетричність, осьове підпорядкування різних елементів композиції міста; розташування додаткових площ, пов'язаних з масштабом і функціональною програмою містечка, застосування ієрархічно побудованої мережі вулиць; гармонійне розташування просторових акцентів; поширення принципів ортогонального укладу містечка на систему належних йому рільничих угідь.

8. Визначено основні етапи еволюції архітектурно-планувальної структури містечок Галичини, пов'язані із зміною комплексу чинників в рамках суспільно-політичних та економічних змін. На сьогодні із близько 200 міст, новозакладених у другій половині XVI-XVII ст., міський статус мають тільки 9% поселень, 13% – селища міського типу, 72% – села, 6% міських поселень є втраченими. Стійкими елементами архітектурно-планувальної структури виявились доміанти – сакральні споруди, індивідуальний характер забудови, збережена парцеляція на периферії містечка, а також комунікаційні шляхи, поздовжні пасма прямокутно-сітчастої схеми, територіальний розвиток за принципами, закладеними у ренесансну структуру містечка (ділянка як розпланувальний модуль).

9. Сучасні чинники, а серед них найважливіший – повернення приватної власності як основи розвитку колишніх містечок, можуть сприяти заходам щодо регенерації поселень. На основі досліджень розроблено такі рекомендації: виконані гіпотетичні реконструкції планів містечок мають бути використані як підоснови при проведенні будь-яких реставраційних робіт, а також при складанні генпланів цих поселень; рекомендується регулювання забудови у місті, зберігаючи містечковий масштаб, збереження доміант в архітектурно-планувальній структурі міст; при проведенні будь-яких робіт розглядати архітектурно-планувальну структуру як єдиний комплекс, що має історичну, архітектурну і містобудівну цінність. Повернення деяким сьгоднішнім селам – центрам сільських рад – міського статусу дасть змогу підняти рівень урбанізації регіону.

**Публікації автора за основними результатами та положеннями дисертації:**

Статті у наукових виданнях

1. Топилко С. Методика мірничого аналізу ренесансних містечок Галичини // Вісник ДУ "Львівська політехніка" "Архітектура". – Львів, 1999. – №375. – С.217-219.
2. Топилко С. До питання розпланування ренесансних містечок Галичини // Вісник ДУ "Львівська політехніка" "Архітектура". – Львів, 1999. – №379. – С.190-198.
3. Топилко С. Вплив античності на формування міста Відродження // Вісник НУ "Львівська політехніка" "Архітектура". – Львів, 2000. – №410. – С.46-49.
4. Топилко С. Закладення та творення просторового укладу ренесансних містечок в Галичині // Вісник НУ "Львівська політехніка" "Архітектура". – Львів, 2001. – №439. – С.285-291.
5. Топилко С. Методологічна послідовність дослідження мілких міст і містечок Галичини, закладених у період Ренесансу // Науково-технічний збірник КНУБА "Містобудування та територіальне планування". – Київ, КНУБА, 2001. – Вип. №10. – С.218-222.
6. Топилко С. Поняття краси в естетиці Ренесансу (на прикладі мистецтва) // Вісник НУ "Львівська політехніка" "Філософські науки". – Львів, 2003. – №473. – С.44-50.

Матеріали конференцій

7. Петришин Г., Топилко С. Зміни у планувальній структурі ренесансних містечок Галичини протягом XIX ст. (на прикладі Соколівки) (В:) Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару "Історична, містецька, архітектурна спадщина Жовкви: проблеми охорони, реставрації та використання", 23-24 квітня 1998. – Жовква-Львів, 1998. – С.86-91.

Внеском автора є збір та аналіз архівних даних, формування графічного матеріалу.

8. Петришин Г., Топилко С. Деформації планувальної структури пізньоренесансних рільничих містечок (на пр. Лешнева Бродівського р-ну Львівської обл.) (В:) Збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. конференції "Охорона історичних культурних ландшафтів", 23-27 вересня 1998. – Львів, 1998. – С.92-94.

Внеском автора є збір та аналіз архівних даних, участь у постановці завдань та формулюванні висновків, формування графічного матеріалу.

9. Топилко С. Сучасний стан архітектурно-просторового укладу містечок Галичини другої половини XVI-XVII ст. і рекомендації щодо його збереження. (В:) Збірник матеріалів конференції молодих вчених "Архітектура та будівництво третього тисячоліття", 19 грудня 2002. – Київ, 2002. – С.25-27.

Публікації в газетах та журналах

10. Петришин Г., Топилко С. Чи повернемось до містечок? // Архітектурний вісник № 2(8). – Львів, 1999. – С.13-15.

Внеском автора є збір та аналіз архівних даних, участь у постановці завдань та формулюванні висновків, формування графічного матеріалу.

## АНОТАЦІЯ

Топилко Світлана Ігорівна "Архитектурно-планувальна структура містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях". – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Національний університет "Львівська політехніка", Львів, 2003.

Дисертацію присвячено виявленню особливостей і принципів формування архітектурно-планувальної структури містечок Галичини, закладених у другій половині XVI - XVII століттях. У дисертації вперше виявлено сукупність містечок та їх місце в історичній та сучасній системах розселення. На основі архівних матеріалів та метрологічного аналізу виконано гіпотетичні реконструкції архітектурно-планувальної структури містечок, визначено типологію за ступенем розвитку планувальної структури. Залучення нових матеріалів дало змогу відтворити цілісну картину розвитку містечок – прослідковано основні етапи еволюції від часу закладення до наших днів. Висновки роботи можуть бути використані для формування пам'ятоохоронних заходів щодо збереженої історичної планувальної структури та для опрацювання напрямків сучасного розвитку архітектурно-планувальної структури історичних поселень регіону.

*Ключові слова:* архітектурно-планувальна структура, композиційний аналіз, метрологічний аналіз, містечко, Відродження, Галичина, типологія планувальної структури, функціональна програма містечка.

## АННОТАЦІЯ

Топилко Светлана Игоревна "Архитектурно-планировочная структура местечек Галичины, заложенных во второй половине XVI – XVII веках". – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Национальный университет "Львовская политехника", Львов, 2003.

Диссертация посвящена выявлению особенностей и принципов архитектурно-планировочной структуры местечек Галичины, заложенных во второй половине XVI - XVII веках. В диссертации впервые выявлено совокупность местечек и их место в исторической и современной системах расселения. Определены основные факторы, которые влияли на формирование архитектурно-планировочной структуры местечек и их композиционные решения. На основе архивных материалов и метрологического анализа проведено гипотетические реконструкции архитектурно-планировочной структуры местечек, определено типологию согласно степени развития планировочной структуры. Привлечение новых материалов дало возможность определить целостную картину развития местечек – выявлено основные этапы эволюции от заложения до наших дней. Результаты работы можно использовать для разработки направлений современного развития архитектурно-планировочной структуры исторических поселений региона.

*Ключевые слова:* архитектурно-планировочная структура, композиционный анализ, метрологический анализ, местечко, Возрождение, Галичина, типология планировочной структуры, функциональная программа местечка.

## SUMMARY

Svitlana Topylko "Architectural and Planning Structure of Galician Towns Founded in the Second Part of the XVI<sup>th</sup> - XVII<sup>th</sup> Centuries". – Manuscript.

Dissertation for an academic Degree of Candidate in architecture by speciality 18.00.01 – The Theory of Architecture, Restoration of Architectural Monuments. – State University "Lviv Polytechnic", Lviv, 2003.

The dissertation is devoted to the displaying of the special features and principles of architectural and planning structure formation of Galician towns founded in the second part of the XVI<sup>th</sup> - XVII<sup>th</sup> centuries.

The total number of the towns and their place in the historical and modern settling systems are investigated in the dissertation for the first time. The main factors that influenced the architectural and planning town structure formation and their compositional solution are determined. The adaptation of late renaissance principles of town foundation and influence of the renaissance town planning traditions are allocated in the architectural and planning structure formation. The functional program of the towns is reproduced on the basis of the historiography. It is investigated that the towns are divided in two types such as tillage and handicraft direction according to the dominating function.

The hypothetical reconstructions of the architectural and planning structure of the towns are executed and the planning structure typology is determined according to its development stage on the basis of archive materials and metrological analysis. Galician towns founded in the second part of the XVI<sup>th</sup> - XVII<sup>th</sup> centuries belong to the compact or linear (in less degree) structure with rectangular network planning scheme. Four types of the architectural and planning structure are outlined: linear, simple, complete and developed.

The enlisting of new materials gave the opportunity to reproduce the complete picture of town development. Thus the last development stages from the time of their foundation to our days are observed. It is determined that the period after the Second World War was the most destructive for the towns, when they not only lost their town status (only 9% of the towns preserved their town status now) but also were systematically ruined by town planning measures of that time as specific historically combined architectural and urban formations.

The period of the second part of the XVI<sup>th</sup> - XVII<sup>th</sup> centuries in the history and theory of architecture and town planning of Ukraine is supplemented with the results of this investigation. The conclusions of the work can be used for the formation of monument protecting measures concerning the preserved historical planning structure and for the working up of the modern development directions of the historical regional settlements' architectural and planning structure.

*Key words:* architectural and planning structure, compositional analysis, metrological analysis, town, Renaissance, Galicia, planning structure typology, town functional program.



АВ 56.258

Мист

Мист

Мист